

A szabadidő-szervezés lehetőségei a szociális munkában egy nyári tábor során

Tanulmányunk szerzője frissen végzett szociális munkás, két éven keresztül családgondozóként családi- és gyerektábor szervezéssel, vezetéssel is foglalkozott, jelenleg ötödéves szociálpolitikus hallgató. Témaválasztásának egyik indoka, hogy a szabadidő-szervezést, a gyerekjóléti szolgálatok törvényben meghatározott feladatai közül az egyik legfontosabbnak, ámde a legkidolgozatlanabbnak tartja.

Véleménye szerint egy családsegítő és/vagy gyerekjóléti szolgálaton belül végzett klasszikus szociális munka sok esetben csak az intézményes kereten belüli családgondozást teszi lehetővé. Ez a szükségletekre adható valódi komplex segítségnyújtást nehezítheti.

„A táborozás a szociális munka egy valóságosabb, család- és „életközeli” formája. Egy nyári tábor, vagy szabadidős program során kivisszük a szociális munkát az intézményből és ezzel az élethez, realitáshoz, közösséghez kerülhetünk közelebb.”

A szerző tanulmányában interprofesszionális keretben elemzi a Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat munkatársaként szerzett tapasztalatait.

A szabadidő hasznos eltöltésének szüksége, a gyermekek szocializációjában és a családok minél megfelelőbb működésében, fontos szerepet tölt be. Ennek a szükségletnek a kielégítésére a törvényalkotók, szakmai szolgáltatásokat, feladatokat határoztak meg az oktatási és gyermekvédelmi rendszer intézményei számára. Ebből adódóan a szükséglet-kielégítést több társzakma, gyermekekkel foglalkozó intézmény látja el. A társzakták egymáshoz való viszonyának meghatározása, a szabadidő-szervezéssel foglalkozó szakemberek együttműködése elengedhetetlen feltétele annak, hogy ezen a területen történő szolgáltatások, feladatok eredményesek, hatékonyak legyenek. Ezért is tartom nagyon fontosnak, hogy a szociális munka is megtalálja a szabadidő-szervezéssel kapcsolatos fogalmi rendszert.

Tanulmányom fő témája a Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat által szervezett nyári családi- és gyerektábor fejlődési folyamata, mint egy a szociálisan rászoruló gyermekes családoknak nyújtott szolgáltatás átalakítása, szakmai újragondolása, amit megkísérlek a szociális munka, szociális animáció és a csoportmunka elméleti rendszerébe elhelyezni, és a táborban alkalmazott módszerek gyakorlatba való megvalósulását bemutatni.

A SZABADIDŐ-SZERVEZÉS FOGALMI RENDSZERE A JOGSZABÁLYI HÁTTÉR TÜKRÉBEN

A szabadidő-szervezés és szociális munka viszonyáról – szakirodalmi háttér hiányában – interjúkat¹ készítettem. Ezek segítségemre voltak abban, hogy végiggondoljam, milyen szerepet tölt be a szociális munkában a szabadidő-szervezés.

A szabadidő szervezést, a hagyományokból és történetiségéből adódóan, jelenleg az oktatás és a művelődés monopol helyzete uralja, ezért talán jogos lehet a kérdés, mi keresnivalója van ezen a területen a szociális munkának? Miért nem az iskolai szabadidő-szervezőkre, és a népművelői irányzatból fejlődő szociális animációra, animátorokra bízunk a program-szervezést?

A szabadidő-szervezés, a piaci szférában olyan szolgáltatások palettáját – a turizmus, a sport- és a művelődés területén – öleli fel, amelyek nem feltétlenül a szükségletekből, a keresletből indulnak ki, viszont mindenképp generálják azokat. A szervezők – az oktatási és szociális intézményekkel ellentétben – a szolgáltatások színvonaláért vállalnak felelősséget, nem pedig a résztvevőkért. Ilyen szolgáltatások lehetnek: (pl. az I. kerületben) a Várjátékok, Barlangtúrák, Lovas táborok, Hadi játékok.

Az oktatási intézményekben az 1993. évi LXXIX. Közköztartási törvény értelmében a szabadidős programok, a tanórán kívüli foglalkozásokat jelentik. Ezeket a foglalkozásokat a tanulók érdeklődési köréhez, igényeihez mérten kell kialakítani. Ilyenek lehetnek:

a) Az iskola pedagógiai programjában rögzített tanórán kívüli foglalkozás, mely önkéntes részvételt feltételez, és az iskolában történik: napközis és tanulószobai foglalkozások, szakkörök, önképző körök, kulturális versenyek, diáknapok

b) Az iskola pedagógiai programjában rögzített, a tanítási órák keretében meg nem valósítható, iskolán kívüli, kötelező, osztály- vagy csoportfoglalkozások: osztálykirándulások, tanulmányi kirándulások, sportrendezvények.

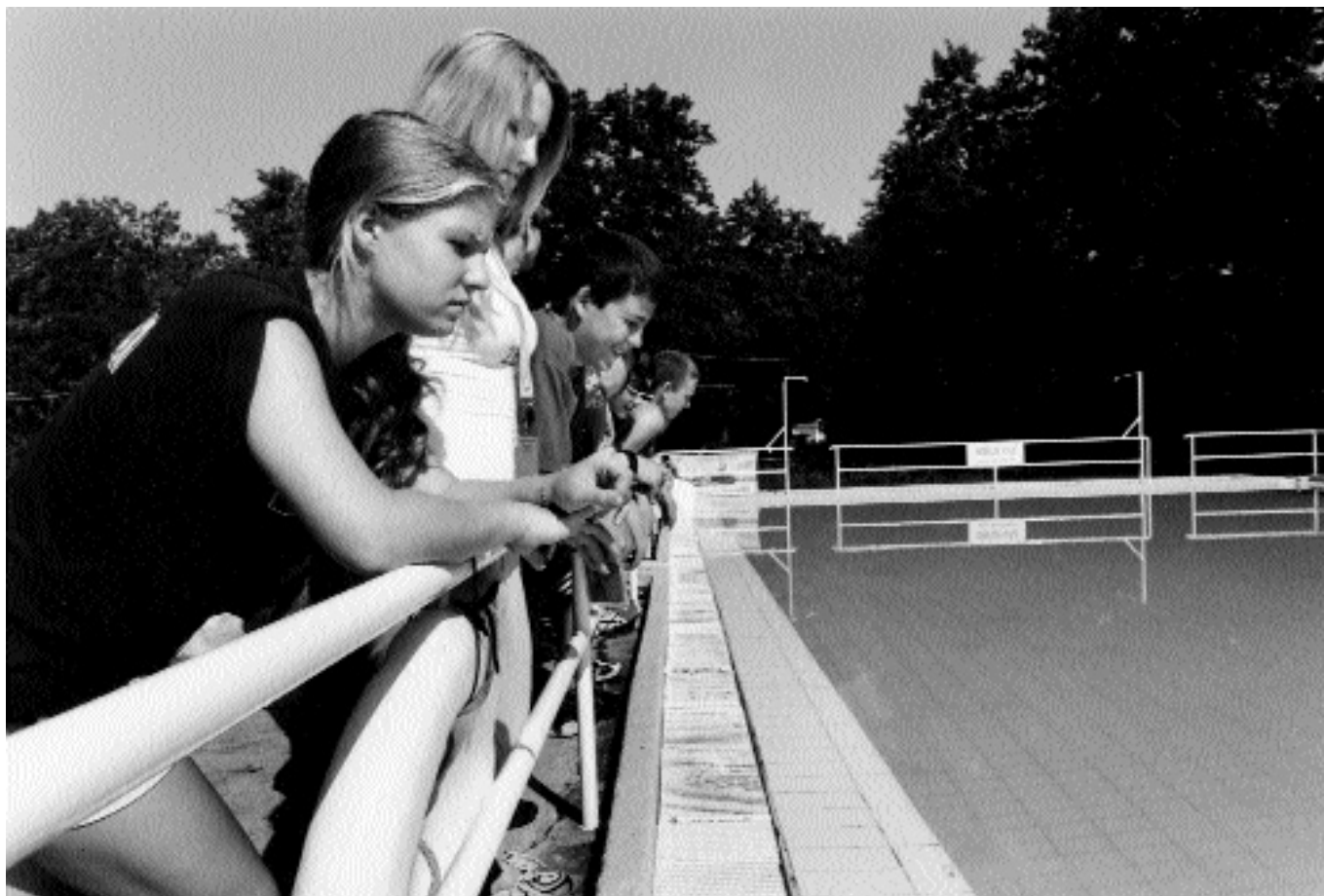
Ezeket a programokat az állam az önkormányzatokon keresztül finanszírozza, részben vagy teljesen fedezve azok költségeit.

Az oktatási intézmények, a szabadidő-, és művelődési központok által szervezett tevékenységek egy része nem profitorientált (ezért ingyenes, vagy csak alacsony pénzügyi hozzájárulást igényelnek). A gyerek- és családi programok megelőző és nevelési célokat szolgálnak. Ezeket ideális esetben szükséglet-felmérésre alapoznak.

A 11/1994.(VI. 8.) MKM nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló rendelete a programszervezést szabadidő-szervező feladatául határozza meg. Ő látja el – a pedagógusok és diákjaik közösségi életének kialakítása érdekében – a tanórákon kívüli, a pedagógiai programhoz kapcsolódó és attól független foglalkozások, programok szervezését.

Ezeknek a programoknak célja az egészséges életmódra nevelés, a szenvedélybetegségek megelőzése, az iskola hagyományainak ápolása, alapvető emberi értékek, kisebbségi hagyományok megismerése, testvériskolákkal való kapcsolatfelvétel.

¹⁾ Bárdos Kata, Terézvárosi Családsegítő Szolgálat intézményvezetője Tóbiás László, Széchenyi Egyetem, Szociális munka Tanszék adjunktusa Madár Csaba, Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat intézményvezetője

A *civil szférában* egyre több olyan kezdeményezés születik, amely a szabadidő-szervezésre alternatív megoldásokat kínál. Az alternatív kezdeményezések, egyrészt színesítik a szabadidős programok palettáját, másrészt azt mutatják, hogy a szabadidő-szervezést hagyományosan ellátó intézmények nem adnak választ valamennyi szükségletre.

Ezek kialakításában a helyi önkormányzatokkal együttműködve, lehetőség van arra, hogy olyan programok jöhessenek létre, mint pl. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat: Játsva megelőzni projektje, ami a lakótelepi játszótér közösségformáló hatásának jó példája.

Ezek a non-profit szervezetek képzett szabadidő szervezőket (is) alkalmaznak. Az animátorok, a pedagógia egyfajta reformszemléletét képviselik. Magyarországon a szociális animáció népművelői gyökereket tudhatna magukénak, többek között ezért is hangsúlyos a nevelői funkciójuk. Az animáció abból a gondolatból indul ki, hogy a gyerekek önnevelését elő kell segíteni azzal, hogy sokszínű, különböző szükségletekre reagáló programokat kínálnak fel nekik.

A *szabadidő szervezés a szociális munkában* is a prevenció egyik fontos területe. Ez lehetőséget ad arra, hogy ne csak „veszélyeztetett gyerekekkel” foglalkozunk, hanem a felügyelet hiánya és a szabadidő hasznos eltöltésének szempontjából hátrányos helyzetű gyerekekkel is. A szociális szakma szemléletéből kiindulva ezeknek a programoknak meg kell találniuk a szegregáció és integráció, valamint az egyén (gyerek) és a család közötti egyensúlyt.

A gyermekjóléti szolgálatok és civil szervezetek szabadidős programjai, a gyermekvédelmi törvény és végrehajtási rendeletének legutóbbi módosításával, alternatív napközbeni ellátásokként létjogosultságot, nagyobb teret és pályázati finanszírozást is kaptak. A törvény meghatározza az alternatív napközbeni ellátások formáit. Ezeknek igazodniuk kell a célcsoport életkori sajátosságaihoz, a szülők speciális élethelyzetéhez, elő kell segíteniük a gyermekek társadalmi beilleszkedését:

a) Sport és szabadidős tevékenységek, klubfoglalkozások, amelyek felügyeletet és hasznos szabadidő eltöltést biztosítanak.

b) Játéktevékenységekhez kötődő, képesség és készségfejlesztő, családi nevelést segítő, a szülő-gyermek kapcsolatot elősegítő játszóház, integratív családi játéktár, valamint játszótérprogramok.

c) Hasonló problémákkal küzdő, szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek, különösen csellengő, vagy egyéb okból veszélyeztetett, 10 év feletti, személyiségfejlesztő, önsegítő vagy kortársfejlesztő csoportok.

■ A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEK KISZORULÁSA A SZABADIDŐS PROGRAMOKBÓL

A hátrányos helyzetű családok számára a szabadidő-szervezéssel foglalkozó intézmények szolgáltatásaihoz való hozzáférés, több ok miatt nehéz.

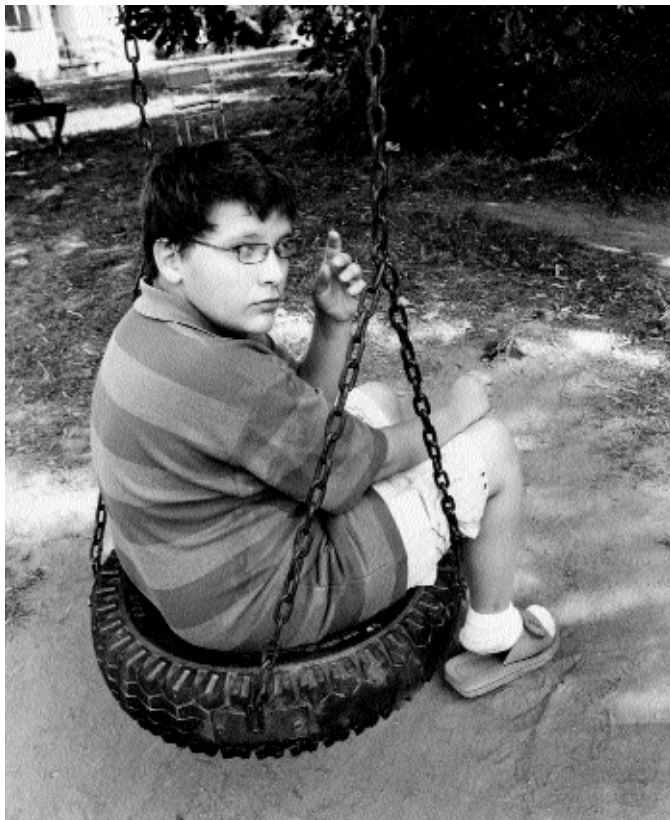
A művelődési- és szabadidős központok, a rendszerváltás óta – az elégséges finanszírozás hiánya miatt – a szolgáltatásaik

díját felemelik. A szolgáltatói szektor szabadidős programja pedig, anyagi ráfordítás nélkül, a szociálisan rossz helyzetben lévő családok számára eleve elérhetetlen.

Az oktatási intézmények szervezésében történő tanórákon kívüli foglalkozások költsége – amelyeket a pedagógiai program rögzít, és kötelező jellegűek – egyrészt az iskolára, másrészt a családokra hárul. A családok, rossz anyagi helyzetük esetén vagy kiszorítják a kirándulások költségét, háttérbe szorítva egyéb fontos szükségleteiket, vagy valamilyen segélyformát igényelnek, vagy összeszorított foggal, de tudomásul veszik, hogy a gyermekük kimarad. A törvénymódosítással pozitív irányba változott a helyzet: amennyiben az önkormányzatok elfogadják a fenntartásukban lévő iskola pedagógiai programját, akkor az abban rögzített tanórákon kívüli foglalkozások finanszírozását a fenntartónak kell biztosítania. Nem kötelezhető arra a család, hogy osztálypénz keretében fizesse ki azok költségeit.

Ennek ellenére, abban az esetben is kiszorulhatnak gyerekek, ha jó szociális helyzetben vannak, de beilleszkedési nehézségekkel, magatartási problémákkal küzdenek. Sok esetben – a gyerekeknek az integrációjához szükséges nevelői eszközök elégtelensége miatt – az iskola úgy „kezeli” a helyzetet, illetve bünteti a gyermeket, hogy kizárja az osztálykirándulásból, erdei táborból.

A piaci szféra szolgáltatásaiból és a közoktatás keretében szervezett szabadidős programokból kiszoruló gyerekek – szabadidős programokhoz való hozzáférés tekintetében – a gyermekvédelmi rendszer civil és állami intézményeire szorulnak, vagy az utcán és a bevásárlóközpontokban csellengő gyerekké válnak.

A SZOCIÁLIS MUNKA FELADATA A SZABADIDŐ-SZERVEZÉSBEN

A gyerekek szocializációjában a szabadidő hasznos eltöltése fontos, szocializációt nagymértékben befolyásoló tényező. Ezért már maga a szabadidő-szervezés önmagában is fontos cél. A szociális munka számára azonban önmagában nem elegendő. A szociális munka a szociális animációval ellentétben nem cél, hanem eszköznek tekintti a szabadidő-szervezést.

A nyaralás, a szabadidő hasznos eltöltése, fontos része a család jól működésének. A szabadidő hasznos eltöltése közben a családok kiszakadva a hétköznapiakból, pihennek, játékkal, szórakozással töltik az idejüket, aminek önmagában is vannak pozitív következményei. A közös családi élmény javítja a családon belüli kapcsolatokat, erősíti a család megtartóerejét. A megszo- kott környezetből kiszakadva másként tekinthetnek családi problémákra, oldottabb közegben könnyebben sikerül megbeszél- ni, megoldani azokat. A szociális munkának feladata hozzá- segíteni a családokat, és főként a hátrányos helyzetű családokat a minél jobb működéshez, a szabadidő minél örömtelibb, és hosz- szú távon is érezhető pozitív hatású élményének megéléséhez.

■ Szabadidő-szervezés és/vagy szolgáltatástervezés

A gyermekjóléti csoport speciális szolgáltatásainak a kialakítása esetében vízvonalstónak számít a 2000-es év, amikor az intézmény és a gyermekjóléti csoport élére is diplomás szociális munkás került. A rákövetkező év a szolgáltatások kialakításának kezdeti fázisa volt, a segítő munka kiaknázatlan területeinek felismerése teremtette meg az igényt a szolgáltatások komplex újragondolására, rendszerbefoglalására. Ennek a munkának a szabadidőhöz (is) kapcsolódó irányvonalait a következőképp lehetne csoportosítani:

◀ A gyermekjóléti csoport által kialakított új speciális szolgáltatások létrehozása.

◀ Társszakmáknak nyújtott segítség a szolgáltatásaik kialakításában, és együttműködés a prevenció programjaik létrehozásában.

◀ A már meglévő szolgáltatások átalakítása, a változó igényekhez való igazítása.

A szociálisan rászoruló gyermekes családok kedvezményes üdülési lehetősége, már 2000 óta a Budavári Önkormányzat által (a saját üdülőjében) biztosított szolgáltatások egyike, ami 2002-től a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat szervezésében történik, ugyanakkor egy gyerektáborral is kiegészült. A következő részben szeretném részletezni, miért jelentkezett az önkormányzat részéről (is) az az igény, hogy a kedvezményes üdülésből szervezett, a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló programokkal teli nyári tábor jöjjön létre.

■ KEDVEZMÉNYES ÜDÜLÉS, MINT SZOLGÁLTATÁS SZAKMAI ÚJRAGONDOLÁSA

2000 és 2001 nyarán az önkormányzat által biztosított kedvezményes üdülésre pályázó rászoruló családok közül azok

vehettek részt, akik (akkor még) kiegészítő családi pótlékban részesültek. Az önkormányzat 100 férőhelyes üdülőjében szinte minden feladat a gondnokra hárult. A családok fogadásától kezdve, az üdülő alapvető szükségleteinek a biztosításán keresztül, a családok által spontán módon alakuló programok szervezésében való segítségnyújtás, mint pl. tábortűzhöz szükséges anyagok beszerzése, információnyújtás a környék kirándulóléhelyeiről, programjairól.

A nyaralás tapasztalatai közé tartozott, hogy a családok nem tudtak élni a szabadidejükkel. A közösség kialakulása nagyon lassú volt, a családok egymástól függetlenül kicsi szigetekként léteztek, szűkös pénzügyi kereteik a kirándulás vége felé eléggé megfogyatkoztak. A rossz idő nagy problémát jelentett, mert ha a fő program, a fürdés elmaradt, akkor nehezen tudták a szülők lefoglalni gyermekeiket, a feszültségek néha egy-egy pofonban vezetődtek le. A gondnokot terhelte olyan problémák megoldása, ami a 10 napos „együtt nyaralásból” adódott. A résztvevő családok többsége a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat kliensköréből került ki, családi konfliktusokkal terhelten. A szomszédsági, lakókörnyezeti ellentétek, viszályok a nyaralás alatt is előjöttek, sőt fokozódtak. Ahogy a családok anyagi helyzete romlott, úgy fokozódtak a feszültségek. Ezek a családon belül, és családok között is érezhetőek voltak. A keretek, közösségi szabályok kialakítása nehézségekbe ütközött, a meglévő házirend betartatása a gondnok számára egy személyben szinte lehetetlen volt. Ezt az is nehezítette, hogy a gondnok népművelői képesítéssel rendelkezett, és a gondnoki állásából adódó szerepe ütközött a népművelői szerepével. A programszervezést helyezte előtérbe, és tegeződő, baráti viszonyokat alakított ki a családokkal, ezért nem tudta a tábor kereteit tartani. Ebből konfliktusok sorozata alakult ki. A keretek áthágásának egyik konkrét példája volt, hogy több esetben a nyaralást elnyerő családok nyaralni hoztak rokon gyerekeket, akikért a felelősséget nem vállalták teljes mértékben. Ez a helyzet a már az intézményünk által szervezett későbbi táborokban nagy nehézségeket okozott. Ezekről részletesebben a szakmai szempontok végig gondolásánál írok.

A nyaralás tapasztalatai, (és a gondnok segélykiáltása: „Tegyen már valaki rendet!”) teremtette meg az önkormányzat részéről az igényt, hogy a nyaralást koordinálja, szervezze meg a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat (ha már egyszer ismeri, és kapcsolatban van ezekkel a családokkal), biztosítson programokat, szervezze meg a gyermekes családok szabadidejét, csökkentse a konfliktusokat. Ez az igény pedig találkozott az újjászerveződött gyermekjóléti csoport azon céljával, hogy a szabadidő-szervezést egyre professzionálisabb módon alkalmazza az eszköztárában.

A nyári tábor szakmai koncepciójának átgondolását és a táborban való részvételt elsősorban a fiatal, képzett munkatársak tartották fontosnak. Az évközben folytatott segítő munka alatt megfogalmazódott, hogy a gyermekjóléti csoport gyerektábort szeretne megvalósítani azoknak a rászoruló, hátrányos helyzetű gyerekeknek, akik kiszorulnak a különböző nyaralási lehetőségekből.

Az át-, illetve újragondolás szempontjai közt szerepelt elsősorban, hogy mi a célunk a rászoruló családoknak, és gyerekek-

nek szervezett nyári táborral? Kiknek szervezzük, milyen háttérű gyerekeknek, és milyen családokra számíthatunk? Miből finanszírozzuk a táborok költségeit? Hol legyen a gyerek és családok tábor helyszíne? Milyen szakmai eszközökkel és hogyan érik el a tábor általunk meghatározott céljait?

Ezekre a kérdésekre a következő részben adok választ, viszont nem írok a táborok költségvetéséről, sem a helyválasztásról, mivel jelen helyzetben, az önkormányzat fenntartása által ezek adóttak.

■ Mi a célunk a rászoruló családoknak, és gyerekeknek szervezett nyári táborral?

A *családos tábor* célja, hogy a rászoruló családok nyaralhasanak, gyermekeikkel együtt tölthessenek egy hetet. Ez alatt lehetőséget adunk az aktív és passzív pihenésre.

A tábor látens, illetve a rendszerszemléletű szociális munka célja: nemcsak a gyerekeknek és szüleiknek való élményszerzés, hanem a családok működésének javítása, új minták, működésmódok kialakításának elősegítése a közösségi programokon, játékokon, rekreációs tevékenységeken keresztül.

Cél, hogy azokkal a családokkal, akikkel évközben segítő munka folyik, kötetlenebb helyzetben tudjunk találkozni, partneri viszonyt kialakítani, és a család egészéről új információkat kapni. Ezek az együttműködést, és segítő munkát hatékonyabbá teszik.

Fontos cél továbbá az újrászerveződő Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat arculatának megmutatása, ami elősegítheti, hogy az intézményünkkel kapcsolatot tartó családok ne kapjanak a közvélemény felől pejoratív bélyeget, ugyanakkor könnyebben jöhessenek segítségért kérni az arra rászorulókat.

A megelőzés további fontos célkitűzés. A szabadidő hasznos eltöltésének önmagában is ismeretes a pozitív hatása. Az együttes tevékenységnek közösségformáló szerepe van, a közösségnek, pedig megtartó ereje.

A gyerektábor szervezésével célunk volt, hogy azok a gyerekek, akik vagy a szegénység okán, vagy egyéb családi konfliktusok miatt nem vesznek részt nyaraláson, ne maradjanak ki belőle. Arról, hogy milyen módon maradnak ki a nyaralásból, és milyen lépéseket teszünk ennek megakadályozásában, a későbbiekben részletesen írok.

További cél a gyerekek társas készségeinek fejlesztése, a közösségélmény, és a közös játék élményének megszerzése. A játékokon keresztül a szabálytudat és alkalmazkodáshoz szükséges normák elsajátíttatása és megismertetése. Mintanyújtás a konfliktuskezelésre.

Cél továbbá, hogy a gyerekeken keresztül a szülőkkal is kapcsolatba kerüljünk, jobb együttműködést alakítsunk ki, és közvetítsük a nyaralás fontosságát, törekedve arra, hogy ösztö-
nozzuk a családi nyaralást.

■ Kiknek szervezzük, milyen háttérű családoknak, gyerekeknek?

A *Gyermekjóléti Szolgálat klienseinek* egy része mindennapos egzisztenciális gondokkal küszködik, körükben a munka-

nélküliség jóval magasabb arányú, mint a kerület többi lakosa között, a havi rendszeres jövedelmük jelentős hányadát a szociális juttatások alkotják. A kerület legelszegényedettebb részén, a leghanyagoltabb lakásokban élnek, többségüknek jelentős díjhátraléka van. Ezek a családok jövedelem, foglalkoztatás, iskolai végzettség és lakáshelyzet tekintetében is kedvezőtlenebb helyzetűek, az egyik legveszélyeztetettebb rétege a társadalomnak.

A klienskör másik része nem a hagyományos értelemben vett szegény emberek, hanem a lecsúszó középosztály megkapaszkodni nem –, vagy nehezen tudó tagjaiból kerül ki. Ezekben a családokban a felnőttek a létfeltételek megteremtésére, illetve szinten tartására fordítják az összes energiájukat. Igényük van a szabadidő hasznos eltöltésére, viszont alig marad rá energiájuk, pénzük, idejük.

A gyerektáborban résztvevő gyerekek kiválasztásában elsődlegesen az alábbi szempontok alapján gondolkodtunk:

Ha az iskolák szerveznek tábort és egy gyerek a szegénység miatt nem vehet ezen részt, akkor egyik lehetőség: az önkormányzat juttat az iskolán keresztül anyagi támogatást, hogy az anyagi gondokkal küzdő családok gyermekei is részt vehessenek például az osztálykiránduláson (a szegregáció ellenható eszközök egyike). A másik lehetőség, hogy a család valamilyen segélyezési formát igényel, például rendkívüli gyermekvédelmi támogatást, amelynek segítségével finanszírozni tudja gyermeke táborozását.

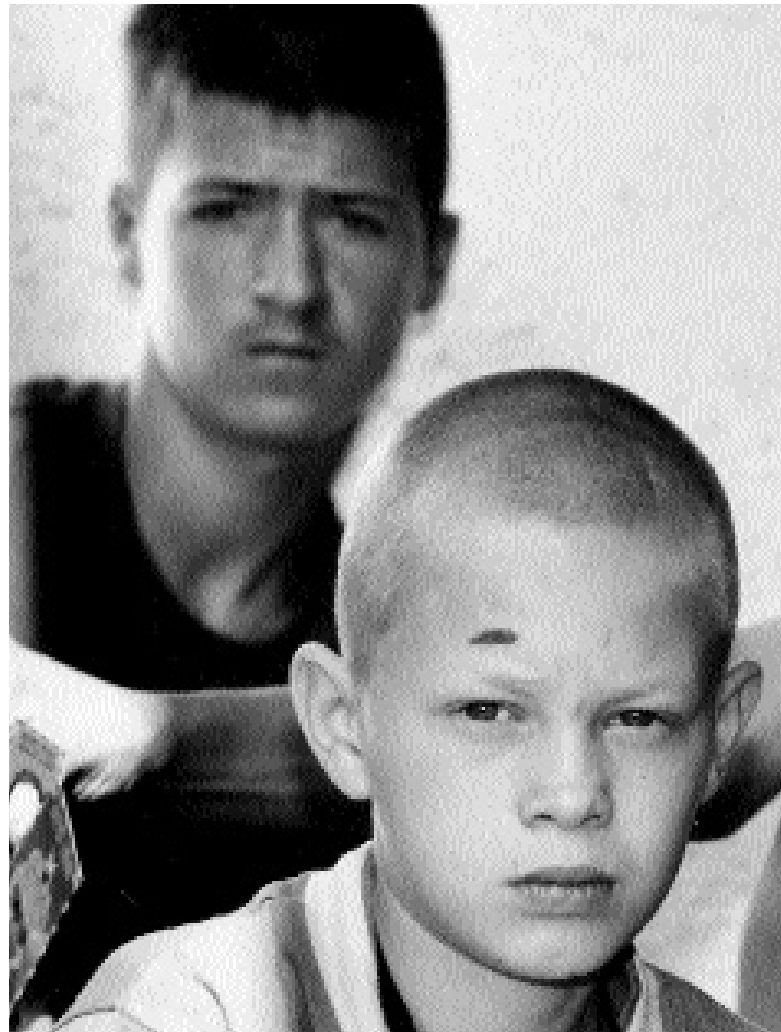
Ha nem a szegénység az oka annak, hogy egy gyerek nem jut el az osztálykirándulásra, akkor több minden állhat annak hátterében. Ilyen lehet például, ha a nehezen kezelhető, vagy magatartási zavarral küzdő gyereket az iskola nem tudja jól kezelni, integrálni az osztályközösségbe, így egyszerűen nem viszi a gyereket kirándulni. Egyfelől bünteti a gyereket „rossz” magatartásáért, másfelől saját helyzetét teszi problémamentessé.

Előfordulhat az is, hogy a szülők nem engedik el a gyereket, vagy azért, mert nem tartják fontosnak, vagy azért, mert a család belső konfliktusokkal terhelt, sokproblémás.

Gyerekjóléti Szolgálatunk azoknak a gyerekeknek szervez jelenleg is gyerektábort, akik vagy a szegénység okán esnek el a nyaralás lehetőségétől, vagy akiknek részvételétől az iskola zárkózik el, beilleszkedési gondjaik miatt.

■ Milyen szakmai eszközökkel és hogyan?

Szociális munkásként úgy gondolom, hogy a gyakorlati munka szélesebb elméleti keretbe való helyezésének előfeltétele a segítő beavatkozás módszerének kiválasztása. A következő nagyobb fejezetben megkísérlem az intézményünk által szervezett gyerek és családi tábort a csoportmunka elméletébe illeszteni, ezzel is előrevetítve a táborokban végzett szociális munka célját, beavatkozási irányát, módját. A feladat nem egyszerű, a tisztán létező modellek csak egyfajta gondolkodási keretet, támpontot nyújthatnak, mivel a táborunk nem a hagyományos értelemben vett csoportmunka helyszíne, területe.

■ A CSOPORTMUNKA HELYE A SZOCIÁLIS MUNKÁBAN

Életünk során folyamatosan és egyszerre vagyunk tagjai csoportoknak. Ezek nagymértékben meghatározzák személyiségünket, környezethez való viszonyunkat. Ilyen csoportjaink a család, amibe beleszületünk, vagy amit létrehozunk, a kortársak, baráti körök, iskola- és munkatársak, vagy a péntek esti foci csapat. A csoporttevékenységek során a környezetünkkel kerülünk kölcsönhatásba, másokhoz viszonyítva éljük meg magunkat, így leginkább tetten érhető a változás és változtatni akarás.

Magyarországon a szociális munka gyakorlatában domináns egyéni esetkezelés (case-work) mellett, egyre nagyobb szerepet kapnak azok a beavatkozási formák, amelyek a családok, csoportok egészére koncentrálnak, felismerve a csoportban rejlő lehetőségeket. A szakirodalom megkülönböztet *szociális csoportmunkát*, amelyben „a csoportviszonyok a csoporttagok közötti interakciókat jelentik. Ezt a szociális munkás tudatosan stimulálja és irányítja. (Phillips, 1957, 42-43 old.)”². A szociális

² Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: Hegyesi Gábor, Talyigás Katalin (szerk.): A Szociális munka elmélete és gyakorlata. 1. kötet. 23. oldal

csoportmunkában a szociális munkás olyan helyzetet teremt, amelyben a csoport saját maga alakítja ki a saját vezetését, döntési struktúráját a csoport céljának elérése érdekében. Ezzel szemben a *csoportterápiában* a csoportvezető a résztvevők interakcióit elsődlegesen diagnosztikus célokra használja, a tagok egyéni céljainak elérésében segíti a csoport. Abban az esetben, amikor a szociális munkás aktívan segíti a csoporttagokat abban, hogy önmagukat és a többiekét, a csoport egészét jobban érzékeljék, *csoportokkal végzett szociális munkáról beszélünk.*

A csoportokkal végzett szociális munka célja, hogy kölcsönös segítségnyújtás alakuljon ki a tagok között, amit a kommunikáció elősegítésével ér el. (Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése).

Ebben a megközelítésben, amely a csoportmunka és szociális munka viszonyát igyekszik meghatározni, a táborunkban végzett szociális munka, szociális csoportmunkának feleltethető meg. Elsősorban azért, mert a csoport, a tábor egészének céljait elsődlegesnek tartottuk az egyénekéhez képest. A kölcsönös segítségnyújtás kialakulásának feltétele ilyen létszám mellett nehezített, ezért a családon belüli és családok közötti interakciók javítását, fejlesztését céloztuk meg, ezzel is elősegítve, hogy a tábor maga kezdjen el élni, és hasznosan eltölteni a családi nyaralást.

■ A csoportmunka definíciója és modelljei

Amennyiben Szabó Lajos szociális munka definíciójából³ indulunk ki, aki szerint a szociális munka egyén és a környezete közötti interakciókra fókuszál, akkor a csoportmunka, mint módszer, számtalan lehetőséget jelent a beavatkozásra. A csoportmunka definiálása és modelljeinek, típusainak áttekintése közelebb visz annak megértéséhez, milyen lehetőségekről is van szó.

Toseland-Rivas a csoportmunkát a következőképp definiálja: „*Emberek kis csoportjával végzett célorientált tevékenység, mely szocio-emocionális igények kielégítése és feladatok végrehajtása érdekében történik. Ez a tevékenység egyaránt irányul a csoport egyes tagjaira és a csoport egészére a szolgáltatási rendszer keretein belül*”⁴. A definíció fontos eleme egyrészt, hogy ez egy célorientált tevékenység, mely során cél lehet „*a csoporttagok rehabilitációja, oktatása, társas kapcsolataik építésének vagy fejlődésüknek elősegítése*”, másrészt a képessé-tétel, hogy az egyének képesek legyenek szociális környezetükön változtatni, alakítani. Tehát egyszerre jelennek meg egyéni és csoport célok, melyekre a szociális munkásnak kettős fókusszal kell figyelnie. A definíció szintén fontos része, hogy a csoportok háttérben mindig valamilyen szervezet, intézmény, szolgáltatási rendszer áll, mely hatással van a csoport kereteire.

A szociális munka számára fontos beavatkozási formává vált a szociális csoportmunka. Ezen belül három modellt állapít meg a Papell-Rothman⁵ páros a szerint, hogy hogyan határozható meg a szociális munka társadalmi funkciója :

1. társadalmi célmodell
2. gyógyító modell
3. reciprok modell

„*Az egyik modell szerint a szakma elsődleges feladata az ellátás (provision) és a megelőzés. A második modell inkább a gyógyítást és a rehabilitációt helyezi előtérbe. A harmadik pedig megpróbálja felölelni, és egymással összeegyeztetni ezt a két történetileg kialakult irányzatot.*”

A csoportmunka elméleti fejlődése során ezek a modellek is továbbfejlődtek. Míg a társadalmi célmodell hangsúlyozta a társadalmi kezdeményezések fontosságát, és a közösségi szociális munka alapvető területe lett, addig a gyógyító modellt megelőző és rehabilitációs célokra fejlesztették tovább. A reciprok modell, amely leginkább áll közel a táborunk elméleti keretéhez, humanisztikus, illetve interakciós modellekké fejlődött, melyben „*a csoportmunkás feladata egyrészt közvetítés az egyének és mások, illetve a társadalmi környezet között, másrészt reciprok kapcsolatok és kölcsönös támogató rendszer kialakítása a csoporton belül a közös célok elérése érdekében.*”

3) Szabó Lajos: Szociális Esetmunka -Elméleti alapvetés, Szociális Munka Alapítvány kiadványai, Budapest, 1993, 7. oldal

4) Toseland-Rivas: A csoportmunka gyakorlatának központi kérdései, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 54. oldal

5) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997

■ Csoport tipológiák

A csoportmunka gyakorlatának központi kérdései c. tanulmányban⁶ Toseland és Rivas a csoportok létrejöttének célja szerint határoznak meg csoporttípusokat. Ezek alapján megkülönböztetnek terápiás- és feladatcsoportot. A terápiás csoportban a tagok közös szükségletei és azonos helyzetük a kiindulási alap, és cél a tagok társas és érzelmi szükségleteinek kielégítése, míg a feladatcsoportban a tagok egy feladat érdekében működnek együtt, mint például egy termék létrehozása, vagy egy rendezetalkotás.

Témám szempontjából, talán ez a felosztás visz legközelebb a tábor elméleti keretbe helyezéséhez, ezen belül, ha nem is a szorosan vett, terápiás csoport megközelítés. A terápiás csoportok segítséget nyújtanak abban, hogy a tagok felismerjék, mások is küzdenek hasonló problémákkal, ezzel egymás felé is nyitottabbá válnak, problémamegoldási módjaik kiszélesednek, mindez segíti őket a személyes céljaik elérésében. Ezeket a folyamatokat a szociális munkás direkt, vagy indirekt módon segíti. A terápiás csoportok tipológiája megkülönböztet oktató-, személyiségfejlesztő-, gyógyító-, szocializációs csoportot.

A nyári táborunk szocializációs csoportnak feleltethető meg. A szocializációs csoportban tevékenységeken keresztül való tanulásról van szó. A tagok egyéni és a csoport közös szükségleteit programtevékenységeken keresztül igyekszik kielégíteni, és nem kizárólag csoportos beszélgetéssel. *„A szocializációs csoportok abban segítenek a tagoknak, hogy megtanuljanak bizonyos társas készségeket, a társadalom által elfogadott viselkedési mintákat, és így a közösségben a tőlük elvárt módon viselkedjenek.”*⁷

A szocializációs csoportoknak három elterjedt formája létezik: 1. társas-készség csoportok, 2. önkormányzati vagy lakócsoporthoz, 3. szabadidős csoportok. Részletesen a szabadidős csoportformát tekintem át a következő fejezetben, mint a nyári táborunk elméleti hátterét, amely meghatározta gyakorlati munkánkat.

■ Szabadidős csoportok

Az eddigi elméleti gondolatmenetben a következő három fontos fogalom segít abban, hogy körülhatárolható legyen, miről is szól egy hátrányos helyzetű családoknak és gyermekeknek szervezett nyári tábor: terápia, szocializáció, szabadidő.

A rekreációs tevékenység, a szabadidő hasznos eltöltésének elérése, lehet maga a cél, vagy eszközül szolgálhat más célok eléréséhez. Ilyen célok lehetnek a gyerekek, családok szocializációs hiányainak felismerése, az interperszonális készségek elsajátítása, a csoport és közösségi élményeken keresztül a valahová való tartozás élményének elősegítése. *„Mint eszköz, a rekreációs tevékenység egy bizonyos populációnak szánt segítségnyújtási mód lehet, mely révén bekapcsolódnak valamely terápiás hatású tevékenységbe, ami például fejleszti társas készségeiket.”*⁸

6) In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997

7) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 71. oldal

8) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 73. oldal

A szabadidős csoportok a játék, az élmények, az örömszerzés és kreativitás forrásai, amelyek pozitív hatásai már önmagukban is meghatározóak. A szabadidős csoportot vezető szociális munkásnak egyszerre kell jártasnak lennie a csoportmunkában és a felhasznált szabadidős tevékenységekben, technikákban.

■ A TÁBORBAN SZERVEZETT SZABADIDŐS-PROGRAMOK

Az Budapest I. kerületében jellemző polgári értékrend egyik fontos eleme, a szabadidő hasznos eltöltése, a kirándulások, a közös családi és kulturális programok iránti igény. Ezen igény kielégítésére szervezett szabadidős programok közül azokat használtuk fel, amelyek leginkább sikeresek voltak, és leginkább megfeleltek a nyári tábor keretének.

Mivel a táborban egyszerre üdültek a gyermekes családok és a gyerekek, ezért a szabadidős programjaik részben közösek voltak.

A programok céljait két szempont szerint határoztuk meg, egyrészt olyan programokat terveztünk, amelyek a gyerekeknek szóltak, tehermentesítve a szülőket, másrészt olyanokat, melyeken a szülők és gyermekek együtt vehettek részt, erősítve a családi együttműködést, kohéziót. Figyelembe kellett vennünk a táborozó gyerekek kor szerinti összetételét. A tábor környezetének adottságait is ki akartuk használni, ezért a következő kategóriájú és típusú programokat terveztük meg:

◀ kézműves foglalkozások: kreatív tevékenységek, agyagozástól a szalvétatechnikáig, gyöngyfűzés, aszfaltrajz, gipszfestés, magokból, tésztából képkészítés, tésztábabuk készítése,

◀ sportprogramok: vízen, szárazon sportjátékok sokasága, mely főleg csapatokat igényeltek, játék határok nélkül - szellemi és sportjáték, felnőtteknek és gyerekeknek külön és együtt is,

◀ kulturális programok: a Balaton lehetőségeit kihasználva egyrészt előre tájékozódunk a látványosságokról, program- és eseménysorozatokról, amelyekről értesítettük a családokat, másrészt szerveztünk lovas kocsival való városnézést, kirándulást a Baba Múzeumba, és fürdést Siófokon.

A tevékenységek, programok kiválasztásánál, előtérbe helyeztük azokat, amelyek nem a versenyhelyzetet erősítették, hanem a csapatban való együttműködést igényelték. Az egyéni teljesítményt feltételező játékok helyett, többségében közösségi és csapatjátékokat szerveztünk.

■ A CSOPORTOK FEJLŐDÉSI FÁZISAI

A csoportokat folyamatos fejlődés, alakulás, dinamika jellemzi. A csoport fejlődési folyamatok felismerése fontos szerepet tölt be a segítő beavatkozások irányának meghatározásában. Ezeknek a fázisoknak különböző felosztására nem térek ki részletesen, a teljesség igénye nélkül írok róluk. Tiszta formájukba nehéz lenne a tábor fejlődési szakaszait bármelyikbe is beleerőltetni. Céлом az, hogy meghatározzam, milyen fázisokon ment keresztül a nyári tábor, és ehhez szeretném támaszul használni a következő felosztásokat.

Több szakember foglalkozott a fejlődési fázisok meghatározásával.

Winter⁹ modelljében négy szakaszt különít el, (amelyet Tuckman a csoportstruktúra és feladatirányú cselekvés mentén tovább fejlesztett):

1. Találkozás: a bevonódás-elfogadás a központi dilemma.
2. Differenciálódás, konfliktusok, normaképzés: harc a vezető szerepekért, egymástól való megkülönböztetésért.
3. Produkció: kialakulnak a normák, a figyelem a feladatokra irányul
4. Elkülönülés: a történetek megértése, és a csoporthalál elhárítása a központi kérdés.

Garland, Jones és Kolondy¹⁰ modelljében öt szakaszt határoznak meg, melyben a csoport központi témája:

1. Ismerkedés: a közeledés-távolság az egyének ambivalenciája.
2. Hatalom és kontroll: a lázadás, autonómia és a védelem, támogatás.
3. Intimitás: személyes bekapcsolódás intenzívebbé válása, a családi működés leképezése.
4. Differenciálódás: a különbözőségek elfogadása, erős csoportösszetartás.

5. Lezárás: értékelés, az elválás tagadása.

A modellek közös szempontjainak figyelembe vételével a következő fejezetben a nyári tábor fejlődési fázisait igyekszem meghatározni, kiemelve a különböző szakaszokban előfordult problémákat és az arra való beavatkozási stratégiáinkat.

■ A TÁBOR FEJLŐDÉSI FÁZISAI

A nyári tábor fejlődési fázisait a tapasztalatokból kiindulva fogalmaztam meg, ebben segítségemre voltak az áttekintett modellek. A fázisok meghatározása mellett írok a szakaszokként jelentkező problémákról, és azokról a kérdésekről és dilemmaokról, melyek a problémák kapcsán merültek fel, és a beavatkozások irányát is befolyásolták.

A következő öt fejlődési fázist határoztam meg, jelképesen segítségül hívva a természet elemeit:

1. Milyen lesz az időjárás?
2. Hurrá nyaralunk!
3. Gyülekeznek a felhők!
4. Kisütött a Nap!
5. Véget ér a nyár?

■ 1. Milyen lesz az időjárás?

Ez az első, kezdeti fázis, a találkozások, keretek kialakításának ideje. A hatalom és a kontroll központi kérdés. Túlnyomórészt ebben a szakaszban derül ki, hogy ki hogyan képzeli a nyaralást, mi minden teljesülhet belőle, kik azok, akik a családsegítőből vannak, és mit akarnak?

A családok tekintetében az elvárások különbözőek voltak, ami abból is adódott, hogy maguk a családok is különböztek, ahogyan már a korábbi részből kiderült. Maga a megérkezés is

9) Rudas János: *Delfi örökösei, Új Mandátum, Budapest, 2001, 54. oldal*

10) James Whitaker: *A csoportfejlődés ötszakaszos modellje és alkalmazásának gyakorlati vonatkozásai, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997.*

konfliktusokkal terhelt volt. A családok szombat reggeltől folyamatosan érkeztek. A gondnoknő fogadta őket, míg mi is megérkeztünk. A szobabeosztások, és a családok tagjainak utolsó percig való változása mindig problémát okoz. Ennek egyik előzménye, hogy a korábbi táborokban a keretek nem voltak egyértelműek. Mivel több olyan családdal táboroztunk, akik évek óta részt vettek a nyaralásokon, nehéz volt elfogadtatni, hogy a szobákat nem versenyezve, hanem kijelölésük alapján foglalhatják el. Második éve volt gyakorlatban a névre szóló értesítés, ami a szobaszámot is tartalmazta, megelőzve ezzel is a családok, helyért folytatott küzdelmét. Természetesen ez a megoldás is problémákat szült. Az ismerősök, szomszédok szerettek volna egymás mellett lakni, vagy jó messze elkerülni egymástól. Lehetetlen volt ezeket az igényeket úgy teljesíteni, hogy mindenkinek jó legyen.

A Báthory család szombat kora reggel érkezett, mikor még mi sem voltunk a táborban. A szobák előre nyitva voltak, a gondnoknő már csak azt észlelte, hogy azoknak a szobáknak az egyikébe költöztek be, amelyek a gyerekeknek voltak fenntartva. Ráadásul a nyaralást megpályázó édesanyja és lánya helyett, Báthoryné élettársa és annak lánya jött el.

Ebben az esetben mindkét probléma előjött, és ennek kapcsán még inkább előtérbe került a támogató-kontrolláló attitűdök kérdése. Az önkormányzat „rendfenntartó” szerepet szánt nekünk, ami ütközött segítői szerepünkkel. Kerezi Klára¹¹, tanulmányában erre tágabb értelmezésben ad választ: „...a kialakult családi problémákra segítő-kész-támogató, vagy az ezzel szembeáll, ellenőrző-büntető válasz adható attól függetlenül, hogy az állam a családi autonómiát tiszteletben tartó, vagy az ezzel ellentétes korlátozó-kényszerítő beavatkozást részesíti előnyben.”

Az is nehezítette a helyzetet, hogy tisztázni kellett magamban, hogy táborvezetőként melyek azok a feladatok, amelyek a vezetői szerepből adódóan a keretek megtartását szolgálják. (Mindezt még az is árnyalta, hogy a gondnok is új volt, és vele is a tábor során kellett kialakítani az együttműködést.)

Ha a problémát szervezeti munkamegosztás oldaláról közelítem meg, akkor a táborban betöltött szerepek, a szervező intézményektől függenek. Ebben az esetben kialakítható az a munkamegosztás, amelyben az önkormányzat feladata a táborra való jelentkezés lebonyolítása, az alkalmazásában álló gondnok feladata a tábor azon kereteinek a betartatása, melyek a szoba, létszám, és részvétel jogát érintik, a Gyerekjóléti Szolgálat pedig a táborban nyaraló családokkal, gyerekekkel folyó szakmai munkát látja el.

Ha a szakmai oldalról közelítem a kérdést, akkor fontos látni, hogy a családok a megérkezésükkor hozzák azokat a családi működésmódokat, amelyekkel szociális munkásként dolgozunk kell. A határok betartása, keretek kialakítása sok családnak okoz nehézséget. Ilyen esetben cél, a keretek tisztázása, a döntéshoz szükséges információk átadása, és a beavatkozásunk következményének számbavétele. Mindezek mellett fontos, hogy a döntést a család kezébe adjuk.

11) Kerezi Klára: *Család, gyermek, társadalom In: Szilvási Léna(szerk.): Gyermek – Család – Társadalom, Szociális munka gyermekes családokkal, ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke, Budapest, 1996.*

A táborban a gondnokkal együtt fogadtam a családok többségét, megadva a lehetőséget a szobacserékre. Ebben, amennyire lehetett, igyekeztünk rugalmasnak lenni. A probléma másik részében, amely a család részvételének *illetékességéről* szólt, a megoldás érdekében igyekeztünk közvetíteni a lehetőségeket, azok következményeit, és a család döntésére bíztuk, melyiket választja.

A gyerektáborban, a megérkezés után, kész szobabeosztások várták a gyerekeket. A szobabeosztásnál szempont volt, hogy lehetőleg a barátok lakjanak együtt, a testvérek viszont külön. A beosztás felolvasását, nyomban problémák kísérték. A gyerekek a családi konfliktusokat oly módon is leképezték, hogy utálták, és nem akartak együtt lakni azzal, akinek szülei az ő szülei rossz viszonyba voltak.

Az egyik későn érkezett család, miután megnézték a szobájukat, azt látták, hogy ott már valaki lakik, mert ruhák, cuccok heverték az ágyon. Gyorsan kiderült, hogy Zolié. Zoli 10 éves, hiperaktív, talpraesett fiú. Nem akart együttlakni Mátéval, mert a szülei állandó viszályban álltak egymással. Zoli azzal oldotta meg a helyzetet, hogy a faházuk melletti üres faházba költözött teljes titokban. Mielőtt a család jelezte volna, hogy valaki már lakik náluk, már gyanús volt az a dolog, mert minden faházban lakó csapat kapott egy üveg üdítőt. 5 faház volt és mi bárhogy számoltuk, hat üveggel fogyott.

Ennek a fejlődési fázisnak fontos része volt az első este, amikor „megnyitottuk” a tábort. A családokkal nagy körben bemutatkozó játékokat játszottunk. Tisztáztuk a tábor kereteit, hangsúlyozva azt a helyzetet, hogy a gyerektáborral együtt alkotunk egészet. Elmondtuk milyen programokkal készültünk, mely programok szólnak a családoknak és melyek gyerekeknek. Nyitottak voltunk az ötletekre. A programokról való tájékoztatás, és az azokra való jelentkezés módját is megbeszéltük.

A gyerekekkel a gyerektábort vezető stáb tartott ismerkedő estét, melyben játékok segítségével mutatkoztak be a gyerekek, és kezdődött el a csoporttá váló alakulás.

■ 2. Hurrá nyaralunk!

A keretek, lehetőségek tisztázása után elkezdődött a mozgalmasság játéka. A szabadidős tevékenységek, programok során lehetőség teremtődött a családokkal való személyesebb kapcsolatra. El kezdett „élni” a tábor, beindultak a játékok. Látenszen formálódni kezdtek azok a problémák, amelyek csak később kerültek felszínre.

Mind a családok, mind a gyerekek belevetették magukat a nyaralásba. Az élményeket adó szabadidős programok kezdetben a tapogatózásról, a technikákkal való ismerkedésről majd játékról, nevetésről szóltak. Az időjárás is kedvezett ennek.

Ebben a szakaszban a gyerekek már felszabadultan élvezték a nyarat, és nagy érdeklődéssel vettek részt a sport-, és kézműves foglalkozásokon. A szülők kezdetben gyermekeikkel jelentek meg, és mustrálgatták a lehetőségeket, miután gyermekeiknek tetszettek a foglalkozások, maguk is bekapcsolódtak. Voltak édesanyák, akik már nagy gyakorlattal fogtak hozzá a gyöngyfűzéshez, gipszfestéshez. Őket, olyannyira be lehetett vonni, hogy nemcsak új technikákkal, ötletekkel szolgáltak, hanem le is vezettek foglalkozásokat.

Azokkal a családokkal, akikkel évközben is segítő munka folyik, kicsit közvetlenebbül beszélhettünk arról, hogy is vannak, milyen most ebben a helyzetben lenniük.

Az új családokkal, szülőkkel a foglalkozások alatt lehetett ismerkedni, négyszemközt könnyebben visszajelezték, hogy mi az, amit üdvözölnek a táborban, és mit hagynának ki. Többen feltették a kérdést, kik vagyunk mi, mivel is foglalkozunk. A családok azzal is próbálták felmérni, hogy kikkel van dolguk, hogy tegeződést ajánlottak, vagy már azonnal tegeződéssel indítottak. Lehetett tisztázni, miért nem kezdtünk el tegeződni, de voltak családok, akik ezt nem fogadták el. A táborban több fiatal édesapa volt, akik látva fiatal csapatunkat, azonnal letegeztek bennünket, és érezhetően úgy viszonyultak hozzánk, mint fiatal lánykákhoz, akik feltételezésük szerint, nem tudnak érdemben végigvezetni egy tábort.

Ez a kérdés, hogy kik is vagyunk mi, a gyerekeknél is felvetődött. Úgy viszonyultak hozzánk, mint tanáraikhoz. Annak ellenére, hogy tegezhetek bennünket, és nem az iskolában megszokott tanár-diák viszonyban voltunk velük, nehezen tudtak elvonatkoztatni ettől.

Az egyik kislány, Marcsi több gyerekekkel együtt előszeretettel hívott bennünket tanároknak. Mondtam neki, hogy szociális munkások vagyunk, és beszélgettünk a különbségről. Megnyugtattam, hogy szólíthat bennünket a nevünkön, vagy kicsit humorosan, szocmukiknak. Marcsi pár óra múlva így kiáltott a többi gyerekeknek: Figyelem, jönnek a szocmuki tanárok!

Ezek a kérdések bennünket is arra kényszerítettek, hogy újra átgondoljuk a szerepünket. Vita tárgyát képezte, hogy vajon milyen módon közelítsük meg a családokat, hogy tiszteletben tartsuk a pihenés általuk preferált formáját, ugyanakkor sikerüljön elérnünk, hogy nyissanak, érdeklődjenek a foglalkozásaink iránt. Be lehessen vonni őket a játékokba, és még céljaink is megvalósuljanak.

Ez a kérdés talán nem merül fel számomra ennyire élesen, ha már a tábor előtt felmértem azt a helyzetet, hogy *egyszerre nyaralnak a táborban* családok, akik között idegenek, ismerősök felváltva vannak, és nem szakmai szempontok alapján, hanem a Gyerekjóléti Szolgáltatótól független módon is kerültek be a nyaralók közé. Ha ezt már a kezdetekkor tisztázzuk, tisztázom, akkor talán nem kezdek el aggódni azon, hogy mi van azokkal a családokkal, amelyeket nem érdekelnek a programok, és hogy itt fontos terápiás célokat kell elérnünk, mert mi kitűztük azokat. Látnunk kellett volna, ez a tábor nem ad arra lehetőséget, hogy nagy változások történjenek a családok életébe. Éppen ezért féket kellett tennem szakmai, és „sürgősen eredményt váró” elvárásaimra, és rá kellett hangolódnom arra az ütemre, és módra, melyet a családok engedtek.

Ebben a szakaszban célunk volt a családokkal való ismerkedés, kapcsolatfelvétel, olyan közeg megteremtése, amelyben bátrabban megnyílnak. A nagycsoportban a létszám miatt nem tudtuk elősegíteni - és ezzel számoltunk is - a személyesebb helyzetet, ezért a kiscsoportos tevékenységek, és a pihenés percei lettek az intímabb beszélgetések terei. Célunk volt az is, hogy a tevékenységekbe minél könnyebben bekapcsolódjanak mind a gyerekek, mind a szülei.

■ 3. Gyülekeznek a felhők

Ez az időszak talán a legdinamikusabb a tábor életében. Ebben a fázisban azok a konfliktusok jönnek elő, melyek az együttélésből, és a nyaralással kapcsolatos elvárások ütközéséből erednek. Ugyanakkor ebben a szakaszban lehet leginkább dolgozni a változáson. Ez az a szakasz, mely a csoportfejlődési fázisok elméletében nem szerepel, én mégis beiktattam. Mindezt azért tettem, mert a tábor nem kiscsoport. Nehéz összefogni, elvárásokat összeegyeztetni, nehéz kereteket közösen megalkotni úgy, hogy abban mindenki aktívan vegyen részt. Épp ezért a kezdeti fázis megoldatlan helyzetei, a fejekben maradt kérdések újra, meg újra előjöttek a tábor életében. Nehéz ebben a szakaszban képviselni, hogy urai vagyunk a helyzetnek.

A problémák sorozata jött elő. A gyerektáborban és a családok táborban is tűzhányó módjára kitortek a feszültségek. A gyerektáborban lévő gyerekek felerősítették egymás „égetni valóan rossz” oldalát, a faházak ablakán közlekedtek, összeverekedtek. A családok nehezen viselték, hogy a saját gyerekeik is megvadultak, és sokszor nem látják, egyáltalán hol is vannak. A Balaton alacsony szintje nem adott arra jó lehetőséget, hogy fürödjének, félórát kellett begyalogolniuk, hogy úszni lehessen, és egyre nagyobb meleg köszöntött ránk.

A gyerekek esetében központi kérdés volt a konfliktusok kezelése és a büntetés módja.

Az ebéd utáni órában, mely a pihenésre vagy a szoba rendbe rakására volt szánva a gyerektáborosok időbeosztásában, nagy kiabálásra lettünk figyelmesek. Két faháznyi gyerek egy faházban veszekedett azon, hogy ki miért nem teszi el a ruháját. Ez annyira eldurvult, hogy a gyerekek egymásnak estek.

Ebben az esetben pszichológus kollégámmal és az érintett gyerekekkel a faház melletti székekre ültünk, mi hallgattunk. A nyolc gyerek duzzogva ült és hallgatott. Egy egyszerű kérdés után, a gyerekek egymás szavába vágva elkezdtek lerendezni a dolgot. Kicsit tartottuk a beszélgetés medrét, a gyerekek lassítottak, és el tudták mondani, kit, mi zavart. Néha vissza kellett tartanunk kollégámmal a nevetést, mert a mediáció hatására egy-két gyerek kezdte magát „angyal” szerepbe feltüntetni. Végül is sikerült megbeszélni velük, hogy a verekedés helyett hogyan lehet a problémákat megoldani.

Az egyik éjjel, kb. kettő óra magasságába a tó stégén ismerős papucsokra bukkantunk. Hamar kiderült, hogy a családok tábor kamaszai, és a táboros gyerekek kiskamaszai közül ketten, az ablakon keresztül éjszakai fürdőzésre indultak. Amikor kijöttek a vízből, úgy tettek, mintha a mosdóba mentek volna ki egy pillanatra.

Ez az eset elgondolkodtatott bennünket. A büntetés kérdésében mindig is szempontunk volt a következetesség, diszkréció és az, hogy a helyrehozás, kárpótlás valamilyen formában megtörténjen. A két fiú viszont föladta a leckét. A gyerektáborban a kiskamaszokkal való viszonyunkban figyeltünk arra, hogy megkülönböztessük őket a kicsiktől, és bevonjuk őket feladatokba. Az ő esetükben a kiszökés a határ- és bizalompróbálgatásról is szólt. Szerettük volna éreztetni velük tettük súlyát, ezért többlépcsős büntetési módot találtunk ki, ügyelve arra, hogy ne történjen megszegényítés. A két srácnak másnap miután megbeszéltük a történeteket, azt a feladatot adtuk, hogy a faházak ablakán a kiszakított szúnyoghálókat meg kell javítaniuk, és visszaszögelniük. A javításokért felelős karbantartótól kapták meg a szükséges szerszámokat. A délelőtti biciklizés helyett, egeret kellett fűzniük apró gyöngyökből, fűzéspinta alapján. Az aznapi gyöngyfűzést az egyik gyakorlott édesanya vezette, az ő segítségével bíztuk a fiúkat, felhívva rá a figyelmét, hogy ne készítse el helyettük.

Estére a szúnyoghálók az ablakon voltak, a két srác pedig villogott a hátizsákjuk cipzáráján lógó gyöngyegerekkel.

Ugyanezt az éjjelt megelőzően, este a főzőhelységben megállított egy szülő, aki nehezen viselte, hogy a férfimósdó szörnyen mocskos. Odalépett egy másik, aki arról panaszkodott, hogy sokáig asztali teniszeznek a gyerekek, ezért a kicsi gyerekei nem tudnak elaludni. A harmadiknak nem tetszett, hogy milyen zenét hallgatnak a srácok. A negyedik pedig, mert pillanatok alatt sokasággá nőttek ki magukat a panaszáraddal együtt, azt nehezményezte, hogy ha már „tanárok” vagyunk, akkor neveljük meg ezeket a gyerekeket.

Ez volt az a helyzet, ami leginkább megmutatta annak hátrányát, hogy a két tábor együtt van. Ez egy kényszerhelyzet volt, a pénzügyi keret szűkössége miatt, de nem gondoltam volna azt, hogy ez ilyen problémákat szülhet. A csoportdinamikából jól ismert bűnbakkepzési folyamat indult meg, melynek áldozatai a táboros gyerekek lettek. Ennek egyik lehetséges oka

Toseland és Rivas¹² szerint: „amikor egy csoport tagjai bűnbakká kiáltják ki egyik társukat, gyakran azt a jellemvonását támadják, amelyet a leginkább gyűlölnék önmagukban.” Könnyebb megoldás volt a táboros gyerekekre vetíteni azokat az indulatokat, amelyek általában véve, és saját gyermekeikre nézve is keletkeznek akkor, amikor látják a fiatalok egyre „értéknélkülibb és felszínesebb életmódját”.

Másnap reggel fórumot hirdettünk, megadva a lehetőséget arra, hogy mindenki felvállalja, és elmondhassa gondjait. A főzshelység megfelelő volt erre. Gyülekeztek is a szülők, érdekes módon azok, akik leginkább dühöngtek, vagy nem jelentek meg, vagy csak fél füllel főzőcskéztek. Viszont többen jöttek olyanok, akik jól megfogalmazták azt, mivel van problémájuk. A mediálást a pszichológus kolléganőm végezte, én ennek nagyon örültem, mert oroszánbarlangban éreztem volna magam. Kezdő szakemberként ahhoz, hogy tudjak működni problémamegoldó szituációkban, el kell távolítanom magamtól az ilyen helyzetek súlyát, belátva azt, hogy nem feltétlenül velem van bajuk, hanem a helyzettel, és nem engem érnek a vádak.

A fórum jól sikerült, mert a szülők lehiggadtak, úgy tűnt, hogy a feszültségek csökkentek, mindez később is éreztette hatását, mert sokkal toleránsabbak lettek. Ezt az is elősegítette, hogy voltak olyan szülők, akik pozitívumokról is beszéltek, és az ő megfogalmazásukba hangzottak el olyan dolgok, melyeket mi is próbáltunk megértetni.

A másik helyzet, mely említést érdemel, és aminek kimenetről még nem írtam, a fiatal édesapák viszonyulása hozzánk, fiatal segítőkhez. Ez a helyzet, leginkább bennünket zavart, a megoldás pedig számunkra is meglepő volt.

Az egyik délután felnőtt ping-pong bajnokságot szerveztünk, melynek nyertese bort kaphatott ajándékba. Miután többen látták, hogy az egész stáb benevezett, sorra jöttek a fiatal és középkorú édesapák, és pár édesanya is. Sorsolással döntöttük el a kezdő párosokat, és a nyertesek jutottak tovább. A kezdés előtt kíváncsian várta mindenki a bajnokságot, egy-egy provokatív megjegyzés is hallatszott, mert a véletlen folytán hozám is, és minden fiatal munkatársamhoz is férfi került. Az ellentábor tagjai (annak kell neveznem, mert mi hátra dobva szakemberi mivoltunkat, nem hagytuk magunkat) látva az ellenfelet, bennünket, már a sorsoláskor zsebükben érezték a győzelmet. Ekkor történt a meglepetés. Mert hárman voltunk a legfiatalabbak, és valamilyen előtörténet alapján mindannyian tudtunk ping-pongozni, szoros meccsre, volt hogy győzelemre szorítottunk egy-egy férfi ellenfelet. Legnagyobb megdöbbenésünkre, elismerték a ping-pong tudásunkat, még dicséretet is kaptunk, és onnantól kezdve magázódva beszéltek velünk.

Nem szeretném elemezni azt, hogy milyen könnyen előjöttek bennünk a saját indulatok, hogy milyen könnyen játszámba kezdünk, és milyen jól közvetítettük azt a versenyszellemet, melyet az egyéb sportjátékok szervezése alatt igyekeztünk tompítani.

Összefoglalva elmondhatom, hogy ebben a szakaszban nem volt idő a dilemmázásra, mindenki számára egyértelmű volt,

hogy segíteni kell a konfliktusok megoldását, nemcsak azért, mert már a feszültségek tetőpontra hágtak, hanem azért is, mert leginkább akkor lehet változást elérni, mintát nyújtani, amikor konkrét helyzet van.

A problémamegoldás tárházából több minden előkerült, viszont az volt a legfontosabb, hogy a játékok és a humor engedtek olyan közeget teremteni, melyben könnyebben lehetett meghallatni, beláttatni a nehézségek okát.

■ 4. Kisütött a Nap!

Ebben a szakaszban a tábor légköre megváltozott. Kialakult egyfajta egyensúly. Tér, lehetőség is bizalmi helyzetek teremtődtek, melyben a családokkal jól tudtunk akár fürdeni, akár beszélgetni, vagy éppen főzni. A csapatjátékokra már kialakult baráti társaságok jelentek, és a gyerekek, szülők is előálltak nemcsak az ötleteikkel, hanem azok megvalósításával. A gyerekek visszafogottabbak ugyan nem lettek, de a legzűrösebb srácokat is be lehetett vonni a gyöngyfűzésbe. A biciklitúrán a nagyobbak felelősséget érezték a kisebbek iránt. A családok is bizalommal fordultak felénk. Újra felnőtt ping-pongozás kezdődött, de már csak a játék örömeért.

Egyik este táborunk férfi munkatársát kereste az egyik édesanya, aki gyerekeit egyedül nevelte, és a táborba is csak a két kislányával jött. Elmondta, hogy az egyik édesapája, aki családjával együtt nyaral, esténként meglátogatja, és nála akarja tölteni az éjszakát. Hiába zárja be az ajtót, a férfi nem tágít előle. Mivel ő már nem tudja, mit tegyen, segítséget kért.

Ahhoz, hogy az édesanya merjen segítséget kérni, feltételezésem szerint hozzájárult az is, hogy helyrekerültek a szerepek, tisztázódtak a fejekben, hogy miért vagyunk mi a táborban, hogy lehet hozzánk segítségért fordulni, és hogy kompetensek is vagyunk abban, ami a feladatunk.

Csütörtök délután felajánlottuk, hogy a tábor összes gyerekeit elvisszük trambulinozni, és vizibiciklizni. Cserébe a szülők, főként az édesanyák vállalták, hogy az összes gyereknek palacsintát sütnék. Kikötöttük, hogy nem jöhetnek velünk szülők. Ennek ellenére a gyülekezéskor a kisgyerekekkel két édesapája szivárgott be a sorokba.

Ez a helyzet a bizalomról szólt. Vajon ránk bízzák-e a szülők gyermekeiket? Örültünk annak, hogy szinte minden családból jött gyerek, a legkisebbeket, érthető módon az apákra bízta. Úgyhogy a kikötést édesanyákra módosítottuk.

Mód volt arra, hogy a gyerekekkel négy szemközt beszélgesünk a szüleikről, barátaikról, problémáikról. Erre jó alkalom volt a séta, vagy a napozás. Mi is közelebb engedték magunkhoz a gyerekeket. Az ebédelőben egy idő után már a gyerekek közé ültünk, nem pedig külön asztalnál. Jöttek ölelésért, simogatásért és mi is könnyebben fejeztük ki szeretetünket. Jól jött, hogy fiatalok vagyunk, mert a mászókan ugyanúgy megtaláltak bennünket, és a hintánál mi is kivártuk a sorunkat.

A leginkább akkor csodálkoztak el a gyerekek, mikor két munkatársammal egymásba kapaszkodva csúszunk le nagy vitások közepette a szemük láttára a csúszdán. Persze figyeltünk arra, hogy ne infantilizmust közvetítsünk, hanem felelősen legyünk benne a játékokba, és hogy a játék örömeért tegyük.

12) A csoportvezetésről, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 169. oldal

Közvetítettük, hogy nem baj, ha valamiben alul marad az ember, és hogy neki lehet vágni többször az olyan nehézségeknek is, mint a műanyaghalak kifogása a vízből.

■ 5. Véget ér a nyár?

A tábor vége, mint ahogy a csoportfolyamatok során is tapasztalni lehet, ambivalens érzésekkel jár. Egyrészt jó visszagondolni az örömekre, és nehéz szembenézni azzal, hogy véget ért. Az érzések azért is kettősek, mert a tábor végére derül ki, hogy a nyaralással kapcsolatos elvárások mennyiben teljesültek. Örömeik és rossz érzések mérlegre kerülnek.

A tábor zárásának fontos része volt a tábortűzre való készülés, és maga a tábortűz.

Már délután elkezdődött a hangolódás. A 140 virsli nehezen sült meg az egyetlen tűzön, amit közel 50 ember ült körül, de a hangulatot ez nem zavarta. A tábor ideje alatt zajló sport bajnokságok, csapatversenyek győztesei kihirdetésre kerültek, és ajándékot kaptak. Igyekeztünk minden gyereknek valamilyen címen ajándékot adni, ezért különdíjak tömegét osztottuk ki. Ilyen címek voltak: a leglovagiasabb, legjólneveltebb gyerek, a legjobb testvér, a legaranyosabb mesehallgató gyerek, a legaktívabb nagymama, a legszétszórtabb fiú, (megkapta a már másodjára is elveszített diákigazolványát). A díjkiosztásnál az is szempont volt, hogy ha valamelyik családban nyert egy gyerek, akkor az ő ügyességét díjazva a többi testvére is kapott ajándékot.

Az este a gyerekek lefektetése után a családokkal még a tűz körül maradtunk, ahol a ping-pong verseny győztese megkínált bennünket borral. A szülők részéről pozitív, negatív visszajelzéseket egyaránt kaptunk.

Nóra megjegyezte, hogy olyan dolgokért, mint pl. a rendrakás, ami teljesen természetes neki, és a gyerekeinek, a táboros gyerekek folyamatosan jutalmazva voltak. Balácsi apa, és vele együtt többen is megfogalmazták, hogy jó volt, hogy igyekeztünk minden gyerekre figyelni, és bevonni őket a játékokba. Éva néha úgy érezte, hogy a tábor kicsúszik a kezünk közül, és aggodott, nehogy rossz vége legyen. Réka nagyon örült, hogy sok kreatív foglalkozás volt, amin minden gyereke megtalálta a neki tetszőt. Péter, aki tanár, visszajelezte, hogy a gyerekprogramokon több esetben a gyerekek mellett cigiztek közülünk, és ezt nem tartja jónak. Kovács nagymama elmondta, hogy az unokája milyen büszke volt, amiért az ő nagyija kapta a legaktívabb nagymama díjat. Kati szerint jó lenne a szobákat a szerint elfoglalni, hogy azok a családok, akik az este a korai lefekvést választják, azok a tábor csendesebb részébe lakhassanak, és akik még tovább fennmaradnak, azok lakjanak a társalgó közelébe.

A visszajelzéseket komolyan vettük, és mi magunk is megfogalmaztuk örömeinket, és nehézségeinket is. A tábortűz utáni napon a csomagolás és haza készülődés közben minden családtól külön-külön elbúcsúztunk, és jeleztük, amennyiben kedvet kaptak a szabadidős programjainkon való részvételhez, úgy évközben is szeretettel várjuk őket a csoportfoglalkozásokra, melyekre meghívókat is küldünk.

A tábor életéből több minden nem került papírra, ezért is tartom fontosnak, hogy kis kitérőt tegyek a gyerektáborban

nyaraló gyerekekkel való munka fontos részeiről, többek között azokról a hiányokról, melyek ezeket a gyerekeket jellemzik, és amely szükségletek kielégítésére, már a tábor előtt készülnünk kellett.

■ A TÁBOR SORÁN ADOTT VÁLASZOK A GYEREK HÁTRÁNYAIRA, SZÜKSÉGLETEIRE

A szociálisan hátrányos helyzetű családokban élő gyerekek szocializációja több mindenben különbözik az átlagostól. Testi, szellemi és érzelmi fejlődésük akadályozott a megfelelő feltételek hiánya miatt. *„Hátrányos társadalmi helyzetben azok a felnőttek és gyerekek vannak, akiknek alapvető szükséglet-kielégítési lehetőségei, életkörülményei, s életmódja a társadalmi átlagnál lényegesen rosszabb.”¹³*

Több gyerek az átlagostól alacsonyabb, vékonyabb testalkatú. Nagyobb eséllyel és gyakrabban betegszenek meg, mivel a táplálékuk tápanyagokban szegény, ritkán jutnak gyümölcsökhöz, zöldséghez. Vitaminokat tablettá formájában nem kapnak. Megbetegedéskor a szűk anyagi keret miatt a szülők nem váltják ki részükre az összes felírt gyógyszert. „Az ép testben, ép lélek” gondolatot tekintve ezek a gyerekek fizikai hátrányaik miatt már kevesebb eséllyel indulnak otthonról az iskolapadba.

A gyermekek megfelelő táplálékhoz való jutásának szükségletére azzal reagáltunk, hogy az üdülő környékén fellelhető éttermek, étkezési lehetőségek közül olyan szempont alapján választottunk, a költségek figyelembevétele mellett, hogy a napi háromszori étkezés során lehetőség legyen a gyerekeknek repetára, előre tudható legyen a menü, a leveket ne adagokban szolgálják fel, hanem a gyerekek szedhessenek akár több merőkanállal is. A rendszeres étkezések között több alkalommal üdítőt adtunk a gyerekeknek, melyet a Vöröskereszt adományaként kapott intézményünk. Minden nap, valamilyen rétes, gyümölcs várta a gyerekeket, melyet olcsón be lehetett szerezni, a helyi termelőktől. A kézműves foglalkozásokon résztvevők mindig kaptak egy kis édességet. A tábortűzre a szalonnát, kolbászt, és hozzávalókat intézményünk állta, a tábor összes lakója, családja számára. Időközben a palacsintasütésre vállalkozó szülők számára pedig biztosítottuk az alapanyagokat, így a tábor összes gyerekének készült palacsinta. A tábor alatt felismert szükségletekre való reagálásként a következő táborban az üdítő helyett, vagy kiegészítéseként, vitamin pezsgőtablettákat igyekeztünk majd a gyerek számára, adományként szerezni.

Marcsi és Tibi ikrek, 12 évesek, mindketten cérnaszál vékonyak, az étkezések során nagyon nagy mennyiséget voltak képesek megenni, ennek ellenére ez nem látszott meg rajtuk. Több olyan gyerekekkel ültek egy asztalnál, akik nem voltak hajlandóak enni, vagy, mert válogattak, vagy, mert a kamaszkor küszöbén álló Vikivel – aki alakja megőrzése érdekében nem evett – szolidárusok voltak. Marcsi és Tibi mindig vevő volt a repetára, maradékra. Viki és a vele tartó lányok csapatára

¹³ Bűnmegelőzési módszertani füzet- Gyermek- és Ifjúságvédelemmel kapcsolatos fogalmak. B.A.Z. megyei Bűnmegelőzési Alapítvány és a B.A.Z. Megyei Rendőrfőkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya, Miskolc, 1995.

különösen figyeltünk, nem tehatték meg, hogy egyáltalán ne legyenek, valamennyi ételnek el kellett tűnnie a tányérjukról. Ezt módszeresen úgy igyekeztek megoldani, hogy Marcsival és Tibivel tüntették el.

Az egészség másik fontos feltétele, a megfelelő higiénia. Ezen a területen is hiányokat tapasztaltunk. A napi tisztálkodás rítusa kevés gyereknél volt természetes. Több gyerek csak egy-két fehérműt kapott otthonról, volt, akinél hiányzott a fogkefe, szappan, váltó papucs, elegendő tiszta ruha. A tábor alatt ezek a hiányok fokozatosan jelentek meg, ahogy teltek a napok. Az esti zuhanyzást, és a Balaton vize utáni fürdés elvégzését mindig ellenőrizni kellett. A tisztálkodáshoz való hozzáállásban a gyerekek egyrészt a családi szokások mintáit követték, másrészt a személyiségükből is fakadt, volt olyan gyerek, akinél az édesanya előre jelezte, hogy a fogmosást, fürdést figyelemmel kell kísérni gyermekénél. A tisztálkodáshoz szükséges eszközök hiánya viszont egyértelműen a szocializációs és anyagi hátrányokból eredt. Erre nem készültünk fel, a tábor alatt a balatoni árakon tudtunk csak fogkefét, tusfürdőt venni. Az üdülő felszereltsége volt

segítségre, így ki tudtuk mosni a váltó ruhákat. A jövőre nézve két dolog fogalmazódott meg ezzel kapcsolatban, egyrészt az, hogy még a tábor előtti bevásárlásnál veszünk tisztálkodási szereket, amiket ajándékba kaphatnak a gyerekek, másrészt nyári pólókat, sortokat előre beszerzünk. A másik lehetőség, hogy a tábort megelőzően a szülőkkel megbeszéljük, hogy kb. minimálisan milyen ruhából mennyi darabra van szükség, és a mosás lehetőségét is felajánljuk.

Zolinak a tábor alatt allergiás kiütései lettek, előzetesen nem jelölték meg a szülei, hogy valamire is allergiás lenne. Hamar kiderült, hogy a balatoni fürdőzés után rendszeresen „elfelejtett” mosakodni, és az esti fürdés is elmaradozott. Az egyik este koszos lába kandikált ki a takaró alól. Elküldtem zuhanyozni. A faház, amiben lakott másik három gyerekkel, a legmesszebb volt a zuhanyzótól. Kis idő után visszatért a fürdésből-megdöbbenésemre- még koszosabb lábakkal. Hamar kiderült (nagyot nevetünk), hogy papucs és törülköző nélkül ment zuhanyozni. Sajnos, újabb fordulót kellett tennie.

A gyerekek szellemi képességei különbözőek voltak. Tehetségük, adottságaik nem lebecsülendők. Magas IQ-val rendelke-

ző gyerekünk is volt a táborba. Viszont fontos szempont, hogy a képességeik fejlődéséhez szükséges környezeti feltételek nem adóttak. A szülők körében az alacsony iskolai végzettség és intellektuális szint a domináns. Így a gyerekek, noha képességeik jók, lassabb ütemben fejlődnek. Az ingerszegény környezet nem ad lehetőséget képességeik fejlesztéséhez, tehetségük kibontakoztatásához. Gyakran tapasztaltuk, hogy a szókincsük kevés, nehezen fejezik ki magukat, játékaik egyszerű. A logikai gondolkodást igénylő játékos feladatokkal nehezen boldogulnak.

A szellemi hátrányok figyelembevételével olyan programokat is szerveztünk, melyek gondolkodást, kreativitást igényeltek, melyet csapatban gyakorolhattak a gyerekek, elkerülve az egyéni kudarcokat. A játék fontos eleme volt a programszervezésünknek, mert: *„Az olyan gyerekek közül, akiknek nemigen van alkalmuk játszani, és akikkel még ennél is ritkábban játszanak, sokan szenvednek komoly hátrányt, sőt károsodást intellektuális fejlődésük során, mivel a gyermek a játékban és a játékon keresztül gyakorolja be az egyes gondolkodási műveleteket.”*¹⁴

Tapasztalataink közé tartozik, hogy a gyerekek intenzíven élték meg az érzelmeiket. A sikertelenség nagyon elkésérítette és feldühítette őket, könnyen feladták. Az összetűzésekkor könnyen dühbe jöttek és nagyon könnyen agresszív eszközökhöz nyúltak, verekedtek. Gyakori volt a sírás, dühöngés de a nevetés, sikongatás is. A káromkodás és zsargon használata mindennapos volt. A szeretet igényük, mint minden gyereknél, magas. Igényelték a simogatást, odajöttek megölelni bennünket, versengtek, hogy ki fogja a kezünket. Nehezen viselték a várakozást, mindig kíváncsiak voltak a következő programra, szerették volna mindig előre tudni, mi fog velük történni. A barátságok és szövődő szerelmek változatosak voltak, a történetek mindig új felállást eredményeztek. Ezekre az intenzív érzelmekre nem lehetett nem reagálni. Ebben fontos eszközünk volt a megerősítés, bátorítás, a konfliktusok megoldására adott mintanyújtás, és nem utolsó sorban a humor.

■ A TÁBOR EREDMÉNYEI

A játék, nyaralás közegében folytatott munka már a tábor alatt is érezte a jótékony hatását, és hosszabb távon is lettek eredményei.

A családokkal évközben folytatott segítő munka is át gondolandó szempontokat, új lendületet kapott, és a családokban új erőforrásokat ismertünk fel. A táborban a családokról szerzett információkat a családgondozókkal esetenként végigbeszéltük.

Volt olyan család, akit a táborban ismertünk meg, és már szeptemberben bejött hozzánk, mert segítséget akart kérni.

Ezeken kívül két fontos hozadéka volt a nyaralásnak. Az egyik a Kreatív családok Klubja, amit a nyári kézműves foglalkozások nagy népszerűségére való tekintettel már szeptember végén beindítottunk. A másik a kamaszklub, amelyre már a táborban elkezdődött a hangolódás, olyan formában, hogy a klub leendő tagjaival egyfajta érdeklődési kör-, és szükségletfelmérés történt.

A tábor szintén fontos eredménye volt a családsegítő és gyerekjóléti munkacsoport együttműködésének a javulása. Ez nemcsak csoport, hanem munkatársi szinten is érezhető volt.

A nyári tábor szociális csoportmunka elméletébe való illesztése új szempontokat adott a jövőre nézve. Számomra egyértelművé vált, hogy a két tábor összetétele és szükséglete a tábor jellegére nézve különböző, amire mi azonos válaszokat tudunk csak adni. Fontos látni, hogy a két tábor, különböző időpontban, vagy helyen történő megszervezése, nagyobb esélyt adott volna arra, hogy az egyértelműbb keret, cél és eszköz viszonylatban eredményesebbek legyünk. Mindezzel olyan problémákat előzhetünk volna meg, amelyek a tábor során a közös térből és programokból adódtak.

■ BEFEJEZÉS

A szabadidő hasznos eltöltése a szocializáció, a gyermekek megfelelő testi, lelki, értelmi, érzelmi fejlődésében és a családok minél harmonikusabb működésében fontos szerepet tölt be. Ennek a szükségletnek a kielégítésében több szakma - pedagógia, szociális animáció, szociális munka - vesz részt. A szükséglet-kielégítés minél eredményesebb megvalósításához, véleményem szerint, feltétlenül szükség van a szemléletbeli különbségek és azonosságok meghatározására. Ez a szabadidő-szervezéssel foglalkozó intézmények, törvényben meghatározott feladat- és munkamegosztásának, szakmai módon történő megvalósulásához szükséges. Ehhez feltétlenül szükség van az intézmények együttműködésére. Ez feladatként ugyan a törvényekben szabályozott, de a gyakorlatban alig valósul meg.

A szabadidő-szervezés és szociális munka viszonyában a szabadidő-szervezésnek eszközként kell szolgálnia. Mivel a szociális munka feladata az egyén és környezetének interakciójában való segítségnyújtás, önmagában nem elégedhet meg a gyermekekre korlátozó szabadidős programok szervezésével, és/vagy a napközbeni felügyelet ellátásával. A társadalmi jóléthez hozzájárulva, feladata a gyermekek, családok számára a minél szélesebb körű és színvonalasabb szolgáltatások kialakítása. Kerületi szinten a gyerekjóléti szolgálatoknak feladata a szolgáltatásokat nyújtó társintézményekkel való együttműködés annak érdekében, hogy - a szabadidő-szervezés mentén - szolgáltatásaival ne hiánypótló szerepet töltsön be. Szakmai szinten pedig, fontos az alkalmazott módszerek tárházának új eszközökkel való bővítése.

A szociális munkában a prevenció szintjén ugyan elszigetelődve, de léteznek olyan kezdeményezések, programok, szolgáltatások, amelyek a szabadidő hasznos eltöltését célozzák meg. Ezek rendszerbe helyezésére került sor 2003 augusztusában, a 15/1998. (IV.30) NM rendelet módosításával. Úgy tűnik, a módosítás jó keretet teremtett az e téren nyújtott szolgáltatások rendszerének, és ezzel még inkább aktuálisá vált a megvalósítás szakmai eszközeinek, alkalmazott módszereinek a kérdése, ami a szakmai és szakmaközi viták, közös gondolkodás tárgyát képezheti.

Hauptman Ágnes

¹⁴ Bettelheim, B: Az elég jó szülő, In: Játékpszichológia, Szöveggyűjtemény, szerk: Stöckert Károlyné, Eötvös József Könyvkiadó, 1997 Budapest 24.oldal